

e.

"Henryka Schmitta listy do żony (1845-1880)", Stefan Kieniewicz, Wrocław 1961 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/2, 302-303

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Książka składa się z trzech części: w pierwszej rozpatrywane są: geneza i źródła rozwoju problemów teoretycznych biologii, w drugiej — przedstawiono poglądy rosyjskich biologów na istotę życia, zagadnienie wpływu środowiska na organizm; powstanie i rozwój zoopsychologii, walkę przeciw witalizmowi, w trzeciej — dano szkic syntetyczny rozwoju idei ewolucji świata organicznego.

Autor daje filozoficzne umotywowanie historii rozwoju ogólnych problemów biologii w Rosji, jaskrawo odzwierciedlającego walkę światopoglądów w ówczesnej nauce, dzięki czemu książka może zainteresować nie tylko biologów, ale i filozofów.

Praca Mikulinskiego oparta jest na materiałach archiwalnych i na wielu niewykorzystanych dotychczas rękopisach przyrodników rosyjskich.

cd.

Henryka Schmitta listy do żony (1845—1880). Opracował Stefan Kieniewicz. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław 1961, s. XX + 612.

Z bogatej (32 voluminy) spuścizny rękopiśmiennej znanego historyka ubiegłego stulecia Henryka Schmitta (1117—1883) udostępniono badaczom w formie drukowanej część obszernej korespondencji. Z łącznej liczby 11 voluminów ukazały się drukiem trzy. Nieprzypadkowo udostępnia się tę część korespondencji — listy do żony. Leokadia z Mitraszewskich Schmittowa była wprawdzie — jak wskazuje we wstępie wydawca — człowiekiem o przeciętnej osobowości i bez większych ambicji intelektualnych, jednak jej wyjątkowa rola w życiu H. Schmitta spowodowała, że listy te wykraczają poza schemat typowo rodzinnej korespondencji. L. Schmittowa obdarzana przez wszystkie lata ich pożycia gorącym uczuciem Henryka, z początku zapatrzona w młodzieńcze porywy jego politycznej działalności, nie rozumiejąca, a nawet nie starająca się zbyt pojąć wielki trud jego późniejszej pracy naukowej, przez cały niemal okres działalności publicznej pozostawała mu jednak niezmiennie najbliższym powiernikiem we wszystkich sprawach. Ten właśnie fakt zadecydował o zakresie problematyki tej korespondencji, a dziś posiada decydujące znaczenie dla jej wartości.

W różnorodnej treści tych listów znajdujemy nie tylko obfite informacje o historii obyczajów, czy nawet stosunków społecznych XIX w. Mamy w nich poważne źródło do wydarzeń politycznych, w których czynną rolę odegrał H. Schmitt, powstaniec 1846 r., którego represje austriackie nie wyzwoliły z zainteresowań dla spraw politycznych przez całe życie.

Nade wszystko interesują nas tu jednak źródła do działalności naukowej H. Schmitta, znanego ze swych demokratycznych poglądów i reprezentującego postępowy nurt w historiografii polskiej XIX w. Nie znajdziemy wprawdzie w opublikowanej korespondencji wiadomości o *meritum* warsztatu naukowego, lecz odnaleźć w tych listach można trudną drogę nowego typu inteligenta, szukającego początkowo materialnego oparcia w bardziej oświeconej części arystokracji galicyjskiej, a ostatecznie zmuszonego do zdania się niemal całkowicie na rezultaty pracy własnego pióra. Wyczytać w nich można, jak samouk bez mała zdobywa z biegiem lat przez wyteżoną pracę popularność autorską i osiąga naukowe poważanie. Budzą więc ciekawość te partie korespondencji, w których autor listu zwraca się z planów naukowych, pisze o organizowaniu pracy warsztatowej i kreśli „sprawozdania” z postępu poszukiwań badawczych w zbiorach zagranicznych. Do bardziej interesujących należą również te listy, w których mowa o stosunkach H. Schmitta do współczesnych mu historyków, że wymienimy: J. Lelewela, K. Szajnochę, F. Smolkę, J. Szujskiego.

Znaleźć też można w tej korespondencji wiadomości do dziejów instytucji naukowych w Polsce. Chodzi tu o tę część korespondencji, w której mowa o dwu-

krotnej kandydaturze H. Schmitta do uniwersyteckiej katedry — pierwszy raz, gdy proponowano mu profesurę w warszawskiej Szkole Głównej (w 1862 r.), które to plany upadły jednak wraz z powstaniem. Za drugim razem H. Schmitt sam zabiegał o katedrę, tym razem w Krakowie (w 1869 r.), lecz i te plany upadły, gdyż władze austriackie wolały widzieć na tym stanowisku konserwatywnego J. Szujskiego.

Udział w walce o autonomię galicyjską dał mu jednak stanowisko członka Rady Szkolnej Krajowej, zapewniając tym wreszcie stałe podstawy egzystencji. Odtąd (1870—1880) wraz z udającym się na wizytacje Schmittem możemy śledzić funkcjonowanie galicyjskiego systemu oświatowego i poznać panujące w nim stosunki.

e.

Friedrich Sass, *Geschichte des deutschen Verbrennungsmotorenbaus von 1860 bis 1918*. Springer Verlag, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1962, s. 667, rys. 373.

Z należąą rzetelnej i niezwykle żmudnej pracy naukowej uwagą trzeba odnotować pojawienie się publikacji Sassa. Jest to bardzo obszerna monografia poświęcona historii budowy spalinowych silników tłokowych w Niemczech. Dominujący wkład Niemiec w rozwój tej gałęzi techniki nadaje dziełu szczególną wartość, a przyczynia się do tego i sposób ujęcia tematu. Autor rezygnuje bowiem z pokazywania dynamiki omawianego procesu od strony ekonomiki przemysłowej i wskaźników produkcyjnych koncentrując się na zagadnieniach technicznych, na wkładzie poszczególnych inżynierów i zakładów przemysłowych w powstanie i doskonalenie rozwiązań konstrukcyjnych.

W zasadzie chronologiczny układ materiału odpowiada przyjętemu równolegle podziałowi pracy na dwie części poświęcone: pierwszej — historii silników niskoprężnych (systemu Otto) gazowych i bezynowych, druga — historii budowy silników wysokoprężnych (systemu Diesla) napędzanych ropą naftową i olejami ciężkimi. Zasadnicze opracowanie poprzedza dość obszerny wstęp, którego treścią jest prehistoria silników spalinowych, od Huygensa do Lenoira, rozgrywająca się poza terenem Niemiec. Jakkolwiek najwięcej uwagi skupiono tu na pracach Lenoira, znajdujemy też wiele informacji nawet o tak mało znanych próbach, jak R. Streeta, W. Cecila czy W. Barnetta.

Autor wyraźnie odcina się od rozstrzygnięcia o priorytecie tego czy innego wynalazcy. Zaznacza lojalnie, tam gdzie na to istnieją wystarczające dowody, z których obcych osiągnięć korzystali niemieccy wynalazcy w swych pracach, ale czynili to niejako na marginesie pracy. Od tej reguły odstępkuje natomiast zdecydowanie w dwu przypadkach, badając szczegółowo powiązania między Beau de Rochas i Otto oraz między Akroydem Stuartem a Dieslem. Przyznając daleko idącą zależność wynalazców, stwierdza, że rola Niemców była w obu przypadkach historycznie ważniejsza, i że słusznie z ich nazwiskami wiąże się powszechnie etapy rozwoju budowy silników spalinowych.

Wbrew utartym poglądom (m.in. C. Matschossa) autor wykazuje, że zasługę stworzenia pierwszego szybkobieżnego silnika spalinowego należy przyznać w decydującej mierze Maybachowi, natomiast Daimler jedynie pierwszy przewidział możliwość budowy takiego silnika i pierwszy rozpoczął nad nim pracę, a później owoćnie pomagał Maybachowi.

Istotną wartość publikacji stanowi to, że jest ona oparta o materiały z archiwów fabrycznych i patentowych oraz o materiały z Muzeum Niemieckiego w Monachium. Autor korzystał również z niepublikowanych dotychczas notatek współpracowników Diesla: P. Meyera i I. Laustera. Materiały natomiast z cza-